

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЇ**

**ПОЛІТИКА ТА ПРАВО
В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПОШУК РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

...

23 КВІТНЯ 2024

**Київ
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова
2024**

УДК 32:341.3«364»(082)
П 50

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 8 від 28 березня 2024 року)*

П 50 **ПОЛІТИКА ТА ПРАВО В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОШУК
РІШЕНЬ** : збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред.
П. В. Горінова ; Навчально-науковий інститут права та політології
УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). – Київ :
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – 399 с.

Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень» містить короткий зміст результатів науково-дослідних робіт наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та студентів закладів вищої освіти, наукових установ і організацій. Збірник присвячено аналізу й оцінці політичних і правових аспектів у контексті воєнного стану, з особливим акцентом на українські реалії та міжнародну перспективу. У збірнику широко представлені теми, що стосуються захисту прав людини, правового регулювання під час воєнного стану, ролі національних та міжнародних інституцій у забезпеченні правопорядку та справедливості. Велика увага приділена питанням соціального захисту військовослужбовців та цивільного населення, особливостям правосуддя в умовах воєнного стану. Дослідження в збірнику відзначаються глибоким аналітичним підходом та різноманітністю методологій, що дозволяють оцінити складність та багатовекторність правових і політичних викликів сучасного світу.

Збірник є джерелом для науковців, юристів, політологів, а також для всіх, хто цікавиться глибоким розумінням сучасних правових і політичних реалій. Він сприяє науковому діалогу, обміну знаннями та досвідом між фахівцями різних галузей, що є ключовим для вироблення комплексних підходів до вирішення глобальних викликів сучасності.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань несуть автори матеріалів.

УДК 32:341.3«364»(082)
DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-MK_NNIPiP_2024

© Автори публікацій, 2024
© ННПіП УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024
© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024

управлінням, безправ'ям населення та державною власністю на всі ресурси, включаючи людські. Визначальними інструментами інформаційної політики рашизму є: жорстка селекція інформації на предмет її відповідності/невідповідності пануючій доктрині влади; створення образу фантомної/метафізичної реальності як образу бажаного/ідеального суспільства і обґрунтування його безальтернативності; кодифікація знання та цінностей на предмет істинності/неістинності згідно офіційній догматиці.

Для надання видимості істинності дискурсів влади, особливо для зовнішнього споживання, широко використовується метод спекулятивних нарративів. Сутність його полягає в поширенні інформації, котра не ґрунтується на реальних чи частково дійсних фактах. При цьому здійснюється некритична конверсія знання про один об'єкт на інший. Наслідком постає підміна смислів і значення цього об'єкта/події, із наступною кодифікацією його як нетотожного самому собі. Так відбувається, наприклад, у випадку із Стокгольмським синдромом, коли вина за злочин покладається на саму жертву. Рашизм масово використовує аберацію смислів на потенційний об'єкт свого впливу, власних агресивних зазіхань та дій. Таким чином свій неспровокований повномасштабний напад на Україну подається як самозахист від неї самої чи, навіть, всього західного світу. А жертві своєї політики приписуються найрізноманітніші негативні ознаки, включно з офіційно засудженими міжнародним співтовариством (нацизм, геноцид, сепаратизм і т. д.), з тим, щоб мати позірне виправдання своїм протизаконним діям.

Ідеологія і практика рашизму становлять будівельний остов сучасного російського тоталітаризму. Лицемірна політика людиноненависницького режиму повинна стати неприйнятною і несприйнятною для цивілізованого людства, а її очільники, виконавці та носії дістати належне правове оцінку і нести за вчинене кримінальну відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арентс Ханна. Айхман в Єрусалимі. Розповідь про банальність зла / пер. з англ. Антона Котенка. Видання друге, виправлене. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА. 2021. 376 с.

УДК 342.7«364»(477)

Олена КУЗЬМЕНКО / Olena KUZMENKO

кандидат юридичних наук, доцент,

*завідувач відділу науково-організаційного забезпечення та видавничої діяльності
Науково-дослідного центру «Інститут соціально-правових та політичних досліджень
імені Олександра Яременка» Навчально-наукового інституту права
та політології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(м. Київ)*

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Права людини є засобом, що обмежує публічну владу, запобігає її сваволі. Тому права людини є характерною рисою демократичного правового режиму. Авторитарні

та тоталітарні режими, навпаки, не визнають природних основ прав людини і пов'язують їх із власною волею. Тобто права існують лише тоді, коли їх дозволила влада, закріпивши в тексті нормативно-правового акту. При цьому здебільшого йдеться про соціально-економічні права.

Тому в умовах недемократичного режиму права людини повністю залежать від волі державних органів. Введення воєнного стану в державі з недемократичним державно-правовим режимом суттєво не впливає на стан забезпечення прав людини, оскільки вони не визнаються такими, що належать людині від народження. При цьому визнання тих чи інших прав істотно не впливає на державу, яка в будь-який момент може відмовитися від їх прийняття, виходячи з «революційної доцільності».

Держава з демократичним державно-правовим режимом переважно не буде ініціатором збройної агресії проти іншої держави. Загарабницька війна характерна для недемократичної держави, яка не визнає прав людини навіть на території під своєю юрисдикцією, що вже говорити про територію іншої держави, яку вона вторгається та окупує.

Тому висновок очевидний: якщо ми говоримо про забезпечення прав (у тому числі в умовах воєнного часу), то ми говоримо про демократичну державу. Це не означає, що до осіб, які представляють тоталітарну державну владу, не можуть бути застосовані міжнародно-правові заходи, спрямовані на покарання за порушення прав людини (наприклад, трибунал проти президента Югославії Слободана Мілошевича).

Відповідно до Конституції України обов'язком держави є забезпечення прав людини. При цьому передбачено, що права людини є тим явищем, яке визначає напрям діяльності держави, її функціональну спрямованість, і саме держава є відповідальною за реалізацію та утвердження прав людини.

Отже, можна зробити однозначний висновок, що воєнний стан не може бути використаний для того, щоб Україна відмовилась від свого обов'язку забезпечувати права людини. Окрім цього, у Конституції України викладено окремі положення, які визначають особливості реалізації прав людини в умовах воєнного стану.

Відповідно до ст. 64 Конституції України права людини не можуть бути обмежені лише у випадках, передбачених Конституцією України. Наголошуємо, що в цій статті йдеться про нормативну основу обмеження прав людини – Конституцію України. Не підзаконний акт, не закон, а Конституція, оскільки в демократичному суспільстві Конституція розглядається насамперед як акт установчої влади народу, який встановлює повноваження органів державної влади та їх обмеження [1].

Конституція України передбачає особливий порядок внесення до неї змін, який є засобом захисту Конституції, в тому числі обмеження прав людини. Виходячи з характеру обмеження прав людини, конституційно-правовий механізм їх обмеження видається правильним.

Відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України в умовах воєнного чи надзвичайного стану можуть встановлюватися деякі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

На період дії воєнного стану в указі Президента України про введення воєнного стану визначено вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану.

Вони включають:

– невтручання в особисте та сімейне життя. Зокрема, контроль засобів зв'язку, огляд речей, документів, житла;

– свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, встановлених законом. Тобто військове командування може встановлювати заборони чи обмеження щодо вибору місця перебування чи проживання осіб на території, де діє воєнний стан. Він може встановлювати особливий режим в'їзду та виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів, перевірку документів у осіб, а в разі потреби огляд речей, транспортні засоби, багаж і вантажі, службові приміщення та житло громадян [2].

Під час воєнного стану може бути введена комендантська година – тобто заборона перебувати на вулиці в певний час доби без спеціальних дозволів;

– право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;

– право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та місцевого самоврядування. Вибори та референдуми у воєнний час забороняються;

– право збиратися мирно, без зброї, проводити збори, мітинги, походи і демонстрації. Також заборонені масові зібрання та акції;

– право володіння, користування та розпорядження своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності. Під час дії воєнного стану майно приватної чи комунальної власності, майно державних підприємств може бути примусово вилучено для потреб держави. Однак обов'язковою умовою є попереднє або наступне повне відшкодування вартості такого майна.

– право на працю. На території, на якій введено воєнний стан, військово командування разом з іншими органами влади або й самостійно має право запроваджувати трудову повинність та залучати громадян до суспільно-корисних робіт. Трудова повинність полягає у виконанні робіт оборонного характеру, а також у ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, а також їх наслідків. При цьому тривалість виконання таких робіт та їхня оплата встановлюються відповідно до трудового законодавства. Крім того, військовому командуванню надається право використовувати потужності, ресурси та майно підприємств та організацій усіх форм, а також окремих громадян.

З кожним залученим до суспільно корисних робіт укладається строковий трудовий договір;

– недоторканність житла;

– таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;

– право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом;

– право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів;

– право на освіту [3, с. 109].

Слід також зазначити, що Конституція України передбачає перелік прав, які не можуть бути порушені у воєнний час. Вони включають:

– права на рівність і повагу до людської гідності

– право на особисту недоторканість

– право на шлюб

– право на громадянство

– право на справедливий суд, правову допомогу та захист

– право на житло [1].

Отже, можна зробити висновок, що відповідно до законодавства України права людини можуть бути обмежені лише на певний час і лише в тих межах, які не впливатимуть на їх істотний зміст. Крім того, публічна влада в кожному конкретному випадку, що потребує введення воєнного стану, повинен визначити ті права, які будуть обмежені за даних умов.

Таким чином, права людини визначають межі діяльності органів державної влади щодо запровадження воєнного стану та засобів, що нею використовуються. При цьому низка прав не може бути обмежена, а обмеження інших прав не може знищувати їх сутність. Окрім визначення прав людини, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану, конституційно-правові норми визначають особливості реалізації окремих прав під час воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.03.2024).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 28.03.2024).
3. Ковалів М. В., Скриньковський Р. М. Конституційні права та свободи громадян України в умовах воєнного стану. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану* : матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р., м. Львів). Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 107–111.

УДК 323.2:355.01(470+571)

Володимир ЛАВРИНЕНКО / Volodymyr LAVRYNENKO

*кандидат історичних наук, проректор з міжнародних зв'язків
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ)*

СТРАТЕГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ І СУСПІЛЬСВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Однією із головних причин, чому варто розглянути питання взаємодії влади і суспільства в умовах російської агресії через призму формування Стратегічної Культури, є факт, що це явище можна віднести до одного із ключових чинників, які визначають можливість та засоби досягнення цілей держави, перед усім, в сфері безпеки. Від її формування залежить в якій мірі ці цілі мають шанс на реалізацію, якою мірою вони віддзеркалюють реальні потреби суспільства і в якій мірі ці потреби будуть враховані в діях влади. Тим самим можна стверджувати, що стан Стратегічної Культури в значній мірі вказує на реальний стан і напрями політики безпеки держави, а також механізми її реалізації.

Тим самим, можна стверджувати, що Стратегічна Культура віддзеркалює ступінь готовності суспільства і його еліт до виконання спільних дій і стримування від інших.

Процес формування Стратегічної Культури є дуже тривалим і залежить від багатьох чинників, як матеріальної природи, так і нематеріальної. В результаті, багато характерних ознак можуть свідчити про не до кінця сформовану Стратегічну